

Nork laguntzen zaituen ibiltzen

«Zein politika garatuko den, horren araberrako komunitatea dugu trinkotzen. Badu kulturak funtzio bat jendea laguntzeko zutik ibiltzen. Eta hori, elkarrekin». Esplikazio horiek Mattin Irigoien idazle eta antzerkilariak eman zizkidan *Berria*-n uztailean. Euskal Elkargoak oraindik martxan jartzekoa zuen kultur politikari begira. Izan ere, horra 2018ak ekarriko duen berritasun nagusietako bat. Euskal Elkargoak, hau da, Hendaia Santa Grazira, eremu horretan zabaltzen den egitura batek, lehen aldiz, kultur politika bat erabakitzen ahalko duela. Solaskide politiko gisa eragiteko aukera ukan lezakeela.

Urrundik eta lauso ikusten zuen orduan egiturak zer eman zezakeen Irigoienek. Baina argi zuen jadanik, beste behin, Antton Lukuren *Euskal kultura?* (Pamiela, 2008) liburuan proposatu analisia nehoiz baino aktualago egiten ari dela erakutsiz. 10 urte berantago. Oraino argiago ere, menturaz.

Azken bozketa bat eskas du kultur politikak. Lerro hauek idaztean bozkatua ez dena oraino. Baina jadanik erabaki norabide nagusiak finkatuak ditu Elkargo Kontseiluan azaroaren 3an. Ez dela gauza handirik aldatuko errateko balio izan dezake erabakiak, ororen buru. Testuan definizio orokor batzuk aurkitu daitezke, zerbait eta aldi berean bere alderantzizkoa ekar dezaketenak. Euskal kultura lerro batean aipatzen dute, erranez modu «transbertsalean» hartuko dituela Elkargoak euskal kulturari zuzendu ekintza bereziak. Hori bai, euskal kultura bezala, esaldi berean, hots, transbertsali-tate bera aipatzen du gaskoi kulturarentzat.

Interesgarria da ere ikustea kulturaren eremu artistikoak definitzeko Frantziako Kultura Ministerioaren definitzeko

modua bereganatzen duela Elkargoak. Eta azkenean berresten dute susmatzen zena. Koadroa, orain arte bezala, Frantziako Kultura Ministerioak duela finkatuko. Irigoienek uztailen erranak baieztatuak, hortaz:

Ari gara aplikatzen frantses kulturaren garapenerako metodo edo errezeta batzuk, eta, alabaina, ez dira gogobetegarri euskal kulturaren behar ordurako. Ez dira horretarako sortuak. Kultura hegemoniko baten aldeko politika moldeak ez dira izaten ahal kultura zapaldu edo subalterno batentzat.

Eta txarrena da hori bera erratea ezinezkoa dirudiela. Kritika horiek ezin entzunak bezala dira, edo entzuten direlarik baztertuak. Benito Lertxundi musikariak *Berria*-n urrian errana oihartzun:

Aspaldi konturatu nintzen herri hau herri menderatua dela esatea ia bekatu bihurtu dela. Eta hori bekatu bilakatu bada... edo herri hau ez da herri menderatu bat, eta hori nire uste oker bat da, edo jendea beldurtu eta otzandu da. Onartuko bagenu hau herri menderatu bat dela, horrek ez luke gatazka konponduko, baina jakin-go genuke menperatzailearen diskurtsoari erantzuten.

Izatekotan, azken aldian entzun den diskurtsoa arrunt bes-telakoa izan da. Eta hemen adibide bat.

Plazer handiak eta plazerik ezak

Peio Etxeberrri-Aintxart Elkar argitaletxeko Baionako editoreak *Enbata* aldizkariko urriko zenbakian artikulua idatzi zuen “Kultura behartuari’ aski’ izenburuarekin. «Hegoaldeko abertzale batekin» ukan solas bat zuen abiapuntu, zeinak leporatzen baitzion euskaraz ez idaztea; eta horri honela erantzun ziola esplikatzen du bere artikuluan: «Plazer handi batekin erantzun nion ez nuela kasik behin ere euskaraz irakurtzen, salbu, bistan dena, nire editore lanaren karietara». Artikuluan, urrunxeago aipatzen du «esentzialismo hertsia batean laster erortzen ahal garela». Inpresio «deseroso» horrekin dago. «Nortasun bakoitzak praktika kultural (bestek

beste) behartuak» lituzkeelakoan, «eta alderantziz». Bertsolaritza ez maitatzeak ez duela gutxitzen bere euskalduntasuna, ez dela beste bat baino euskaldunago Asisko Urmenetaren marrazkiak maitatuz. Horra bere esplikazioak.

Saiatuko naiz hemen ene tripetan dudana formulatzen. Ez dadila hartua izan pertsona batek beste pertsona bati egiten dion kritika bezala. Baina bai ideia batek beste bati erantzun nahiko liokeenaren saiakera bat bezala. Iruditzen zait diskurtso hori dela esentzialista. Aurreiritzietara mugatua, justuki. Iruditzen zait nahasten duela zer den estrukturala, sistemikoa, eta zer den haguna edo anekdotikoa. Eta anekdota hori sistema bihurtzeak karta jokoa faltsutzen du. Sistemikoa den arazoa, hau da, hemen bada zinez behartua den kultura bat, hori, berriz, askatasun kontu bat bezala aurkeztua baita.

Kronika osoan badirudi euskal kultura maitatzea behartze baten ondorioa baizik ezin dela izan. Indar baten emaitza baizik ezin dela izan. Joseba Sarrionandiaren literatura edo Maialen Lujanbioren bertsoak maitatzeak berak pertsona hertsu bihurtuko bagintu bezala, delako pertsona esentzialista bat. Eta, gainera, ohartu behar dugu pribilegiatu batzuk garelako. Ikastolan ikasi izanagatik, euskaraz irakurtzea naturala delakoan, ez delakoan indar bat.

Hementxe pausatzen dut *Berria*-rako Gazteluma literatur beka egin erreportajeen Elise Dilet Ikas euskal pedagogia zerbitzuetako dokumentalistak errana. Euskaldun berri bezala aurkeztu du bere burua hark berak. Eta «paradoxa» badirudi ere, euskaldun berriek gehiago irakurtzen dutela dio: «Haien prozesuan, irakurketa garrantzitsua da. Ohidura hori hartzen dute, euskaldun zaharrek baino gehiago». Gehiago dena, euskaldun berriak ez direnek ez dutela irakurtzen ohar-tua da: «Erraten dute ez dutela plazerik euskaraz irakurtzen dutelarik, eta hori, ene ustez, zinez landu behar dugu».

Justuki, Peio Etxeberry-Aintxartek egiten duen ohar bera, hortaz. Alde horretatik, segur, arazo bat hunkitzen dute biek. Baina, aldi berean, eta hau ez da pertsona kontu bat, baina bai funtzio kontu bat, erantzule ere bada nonbait

Etxeberri-Aintxart. Elkar argitaletxeko editore bezala, eragin, eragin dezake. Eta erantzule bezala galdera. Plazerik hartzen ez duenak nola plazera transmititu. Haur eta nerabeen euskal literaturaz mintegia antolatu zuten urrian Bilketa, Ikas eta Euskal Kultur Erakundeak. Eta hor ere berretsia. Gazteek ez dutela irakurtzen, ez dutela plazerik, hori nabarmendu zuten ere irakasle batzuek. Hots, plazera zein politikoa den hemen ere azpimarratua. Euskal literatura izan daiteke, presesi, prisma interesgarri bat kultur politika aipatzeko. Euskal Elkargoak azaroan bozkatu erabakian, Elkargoak irakurketa publikoaren eskumena hartzen duela agertzen da. Literaturaren katebegi bakarra du, hortaz, bere gain. Besteak jadanik hartuak baitira. Dela sortzaileak laguntzeko, argitalpenak, dela irakaskuntzan, dela animazioak antolatzeko, dela, hain zuzen, irakurketa publikoak antolatzeko, maila bakoitzean interlokutore ezberdina. Pirinio Atlantikoetako departamendua, Akitania eskualdea, Euskararen Erakunde Publikoa, Euskal Kultur Erakundeak, Elkargoa bera, baita Frantziako Kultura Ministerioa ere. Laguntza bila hasten denak laster labirinto batean aurki dezake bere burua. Administrazioa nola martxan den ulertzeko gaitasuna ukaitea beharrezkoa da. Eta denbora ukaitea ere. Horiek horrela, mintegian entzun denari berriz itzuliz, argi. Izugarritzko kemenarekin ari direla euskal literaturaren transmisio lanetan ari diren irakasleak. Bakoitza bere txokoan xixuketan aritzera kondenatuak, haize guztien aurka.

Batzuek ez dute iparra galdua

Zerbait ez da aldatu eta ez da aldatzekotan. Egitura batzuk jadanik existitzen dira beren autonomian. Elkargoa aitzin, eta Elkargoa eta gero. Hiritik Ministeriora, diru laguntza propioak dituztenak. Eszena Nazionala dago horien artean. Baiona, Angelu, Bokale eta Donibane Lohizuneko taulagain nagusien programazioaz arduratzen dena. Label bat da Eszena Nazionala, Frantziako Ministerioak ematen duena. 2,9 milioi

euroko aurrekontua zuen 2017an, erdia baino gehixeago diru publikoz osatua. Ezin dira konparatu konparatzen ahal ez diren egiturak, aurrekontuak, testuinguruak. Baina horiek ere osatzen dute lurralde honetako kultur eskaintza, edo kultura sinpleki, horrela aipatzen ahal bada. Eta hor ere bada politika bat. Ezin argiago azaldu zuena Dominique Burukoak, Eszena Nazionaleko buruak, 2017ko urrian *Berria*-n. Euskal sorkuntzen kalitate eskasa aipatu zuen, programazioa aurkezteko prentsaurrekoaren haritik egin nion elkarrizketan izan zen. 2018a izan du azken lan urtea Burukoak. Heldu den urtean beste zuzendari bat ukanen du egiturak. Baina nire irudipena da gisa bereko diskurtso batekin etorriko dela ondokoa ere. Kontu hauek oinarritzko kontuak baitira, ez pertsoneri lotuak.

Zergatik [euskal sorkuntzak] ez dira nazioartean ezagutuak, zure ustez?

Unibertsaltasunera iristeko borondate bat behar baita. Ez naiz segur beti badagoenik. Irekidura bat behar da. Beren artean egoiteko joera bat ikusten dut, eta ez dakit zergatik.

Artistengatik da, beraz?

Egunero 30 bat koprodukzio eskaera eskuratzen ditut. Haien artean, 30 bat hautatu ditut heldu den urteko. Bat bakarra da euskalduntzat har dezakeguna, jakinez ikusgarri euskaldun bat zer den zuzen, horretan ere ez baitira beti irizpide berak. Bat dut, bakarra baita aurkeztu.

Aipatzen duzu unibertsaltasuna, irekidura. Zer erran nahi duzu horrekin?

Kontua ez da hori. Kontua da bakarrik proposamen bat ukan dudala. Izanen dira sorkuntzak, baina segur aski ez ditugu sare berak.

Barka berriz galdetzea, baina garrantzitsua izan daiteke: zeri diozu unibertsal?

Konkista zentzuan.

Konkista?

Munduaren konkista. Ikusgarri bat sortzen badut, nahi dut ahal bezainbat jendek ikus dezaten. Ez du interes handirik nire amaitxirentzat bakarrik sortzea.

[...]

Nire lana kultura guztiei irekia izatea da.

«Kultura guztiak» diozu, baina zuen programazioan frantses kultura nonahikoa da.

Gure antzokia Frantzian da. Bistakoa da. Ni frantsesa naiz. Euskalduna naiz, baina, oroz gainera, frantsesa. Nire nortasun agiria frantsesa da. Eta Kultura Ministerioa ez da Kultura Ministerio euskalduna. Frantsesa da.

«Atea hetsi ondoren, hasten zait bizitza»

2018ak ekarri duen proiektu musikal interesgarrietako bat izan da. Hamar bat musikari elkartzen dituen *Distortsioen munduan* diskoa oinarri duen behin-behineko taldea. Behi Bideko Andere Xuriak taldea du oinarria, Xendarineko ahizpak (Karine eta Aline Etxeberri) eta baita Jurgi Ekiza musikaria ere, besteak beste. *Distortsioen munduan* Ekizaren kantu baten izena da taldean berriz hartu dutena, hain zuzen. Baina niri arreta berezia sortu didana *Gure etxen badira* kantu herrikoiaz egin duten bertsoa izan da. Distortsioen mundukoek kantua-
ren bukaera beren gisara egokitu dute, ez baitzuten zen bezala kantatu nahi. Kontua da kantua aipatzen duela bere senarra ez den gizon batekin oheratzen den emazte baten istorioa. Jakiten denean, etxetik kanporatzen dute. Kantua idatzi duenak kanporatze hori justifikatzen du. Distortsioen mundukoek, berriz, ez zuten ideia hori «zilegitu» nahi, proiektuko Aline Etxeberrik esplikatzen izan duenez. Eta Karine Etxeberrik bertso berri bat idatzi. Hemen emaztea doa etxetik, salatuz etxe horretan dena dela «muga, debekua». Eta horra azken hitza: «Atea hetsi ondoren, hasten zait bizitza».

Arramoldatze horrek oihartzun egin zidan abenduaren lehenean Maialen Alfaro eta Philippe Albor kantuz entzuterakoan, Mikel Laboa zenari egin omenaldian. *Oi Pello Pello* kantuari azken bertso bat gehitu zioten. «Oi! Pello Pello, aspertu naiz eta/ Garaiak aldatu dira!/ Argitu zait eta, orain orain orain,/ Argia dut eta, libre naiz orain!». Hor ere distortsio bat eginez ororen buru. Titular handietan agertu ez arren, zerbait interesgarri ari dela gertatzen erakutsiz. Alegia, deus ez, mugimenduan, naturaltasun osoz, teorietan denbora gehiegi galdu gabe, ekinez. 🍷